

sperando innovabuntur: unde sequitur: *Sed novum vinum in utres novos mittendum est, & utraque conservantur.* Beda (cap. 18. in Luc.) Vino siquidem intus rescitur, veste autem foris regimur. Vestis ergo sunt bona opera quæ foris agimus, quibus coram hominibus lucemus; vinum fervor fidei, spei, & caritatis. Aliter. Veteres utres sunt scribæ, & pharisæi; novus pannus, & novum vinum præcepta Evangelii. *Gregorius Nisenus.* (a) Vinum enim de novo elicium, propter fervorem naturalis humiditatis, fumosum est, despumans naturali agitatione a se materialem (1) immunditiam. Tale vinum, novum testamentum est, quod antiqui utres, qui propter incredulitatem inveterati sunt, non capiunt;

(1) Al. forditiem. (2) Al. in novitate. (3) Al. immitti.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Orat. de Abraham, vel in Abraham.

CAPUT VI.

(a) Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli ejus spicas, & manducabant, & conficantes eas manibus suis. Quidam autem pharisæorum dicebat illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? Et respondens Jesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit David, cum esurisset ipse & qui cum illo erant: quomodo intravit in domum Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducavit, & dedit his qui cum ipso erant: quos non licet manducare nisi tantum sacerdotibus? Et dicebat illis, quia dominus est Filius hominis etiam sabbati.

(b) Factum est autem & in alio sabbato ut intraret in synagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus ejus dextera arida. Observabant autem scribæ, & pharisæi, si in sabbato curaret, ut invenirent unde accusarent eum. Ipse vero sciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medium. Et surgens stetit. Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos: si licet sabbato bene facere, an male: animam salvam facere, an perdere. Et circumspexit omnibus dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus ejus. Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad invicem quidnam facerent de Jesu.

(c) Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pmoctans in oratione Dei. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit. Simonem quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus, Jacobum, & Joannem; Philippum, & Bartholomæum, Matthæum, & Thomam, Jacobum Alphaei, & Simonem qui vocatur Zelotes, & Judam Jacobi, & Judam Scarioth, qui fuit proditor.

(d) Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis ab omni Judæa, & Hierusalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis, qui venerant ut audirent eum, & sanarentur a languoribus suis. Et qui vexabantur a spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebatur eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.

(e) Et ipse elevatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei: beati qui nunc esuritis, quia saturabimini: beati qui nunc fletis, quia ridebitis: beati estis cum vos oderint homines, & cum separaverint vos, & reprobraverint, & ejecerint nomen vestrum tamquam malum propter Filium hominis. Gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces vestra multa est in celo. Secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.

(f) Verumtamen vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram: vobis qui saturati estis, quia esurietis: vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis: vobis

immo scinduntur excellentia doctrinæ, necnon & gratiam Spiritus incassum fluere faciunt: quia in malevolam animam non introibit sapientia; Sap. 1. Beda (cap. 18. in Lucam.) Sed cuiusque animæ nondum (2) innovatæ, sed in vestustate malitiæ perseveranti, novorum mysteriorum sacramenta non debent (3) committi. Qui etiam præceptis evangelicis præcepta legis miscere volunt, ut Galatæ: *Et nemo bibens vetus, statim vult novum: dicit enim, Vetus melius est* quia Judæis vitæ veteris saliva imbutis, novæ gratiæ præcepta sordebant: quia majorum traditionibus commaculati dulcedinem spirituum verborum percipere non valebant.

cum benedixerint vobis omnes homines. Secundum hæc enim faciebant pseudoprophetae patres eorum.

(g) Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos odierunt; benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram; & ab eo qui auferit tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te tribue: & qui auferit quæ tua sunt, ne repetas: & prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.

(h) Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores diligentes se diligunt. Et si benefacitis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fenerantur, ut recipiant æqualia. Verumtamen diligite inimicos vestros, benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes; & erit merces vestra multa, & eritis filii Altissimi: quia ipse benignus est super ingratos, & malos. Estote ergo misericordes sicut & Pater vester misericors est.

(i) Nolite judicare, & non judicamini: nolite condemnare, & non condemnabimini: dimittite, & dimittentur vobis: date, & dabitur vobis. Mensuram bonam, & confertam, & coagitaram, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum: eadem quippe mensura quam mensi fueritis, remetietur vobis.

(k) Dicebat autem illis & similitudinem: Numquid potest cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt? Non est discipulus supra magistrum; perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine ejciam festucam de oculo tuo; ipse in oculo tuo trabem non videns? Hipocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, & tunc percipies ut educas festucam de oculo fratris tui.

(l) Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum: unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant uvam. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro profert malum: ex abundantia enim cordis os loquitur.

(m) Quid autem vocatis me Domine, Domine, & non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum qui fodit in altum, & posuit fundamentum supra petram. Inundatione autem facta, illifusum est flumen domui illi, & non movit eam movere. Fundata enim erat supra petram. Qui autem audit, & non facit, similis est homini ædificanti domum suam supra terram sine fundamento; in quam illifus est fluvius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

(a) *Amrosius* (Lib. 5. in Luc. cap. quod discipuli vellebant spicas.)

Non solum comprehensione verborum, sed etiam ipso usu, specieque gestorum incipit hominem Dominus veteris observatione legis exuere: unde dicitur: *Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli ejus spicas, & manducabant, conficantes eas manibus suis.* Beda (cap. 19. in Lucam in princ.) Non habentes enim discipuli spatium manducandi propter importunitatem turbarum, esuriebant ut homines; sed vellentes spicas inediam consolabantur: quod est indicium austerioris vitæ, non præparatas escas, sed simplices quaerere cibos. *Theophylactus* (in pric. Comment. in cap. 6.) Dicit autem: *In sabbato secundo primo:* quia Judæi omnem festivitatem sab-

barum nuncupabant, requies enim dicitur sabbatum: multoties ergo contingebat in parasceve festivitas, & vocabant parascevem sabbatum propter festum; deinde principale sabbatum secundum primum dicebant, quasi secundum existens à præcedentis diei festivitate. (1) *Cyrius.* Duplex enim erat festum; & principalis festi, & alterius solemnitatis sabbati. *Isidorus.* (a) Vel dicit, *Secundo primo*, quia secundum erat pascha, primum autem azymorum: cum immolarent enim pascha in sero, sequenti die festum azymorum celebrabant. Quod autem ita sit, patet ex hoc quod Apostoli vellebant spicas, & manducabant: in illo namque tempore spicæ flectuntur à fructu. *Epiphanius* (Lib. 1. contra hæreses cap. 30.) Die igitur sabbati visi sunt transeuntes per fegetes, & spicæ edebant, of-

(1) *Al. Chrysostomus* quam habet etiam Nicolai, hom. 40. in Matth.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Sicil. Isidorus Pelusiota Lib. 3. Epist. 110. quam inscribit ad Isidorum Diaconum, qui petierat ab illo tale sibi sabbatum explicari.

mur igitur in his quæ Christus egit, qualiter nos doceat orationibus divinis insistere, semotim scilicet, & secreto, nemine vidente, amota quoque mundana sollicitudine, ut sursum ad divinæ speculationis intuitum erigatur intentio: quod designatur in hoc quod semotim orabat Jesus exiens in montem. *Ambrosius* (ubi supra.) Ubique etiam solus obsecrat: Dei enim consilium humana vota non capiunt; (1) nec quisquam interiorum potest esse particeps Christi. Non autem omnis qui orat, ascendit in montem; sed qui orat à terrenis ad superiora progrediens; sed non ille qui de sæculi divitiis, aut de honore sollicitus est. Omnes sublimes in montem ascendunt: quare in Evangelio invenies solos in montem cum Domino ascendisse discipulos. Species autem tibi, Christiane, datur, forma præscribitur quam debes æmulari, cum sequitur: *Et erat pernoctans in oratione Dei.* Quid enim te pro salute tua facere oportet, quando pro te Christus in oratione pernoctat? *Chrysostomus* (hom. 42. ad pop. Antiochen. ante med.) (a) Exurge igitur & tu tempore noctis. Prior est enim tunc temporis anima; ipsa tenebræ, silentium minimum possunt sufficienter ad compunctionem perducere. Cæterum si ipsum quoque cælum invencias punctatum stellis, quasi infinitis luminibus; si consideres quod qui per diem saltant, injurianturque, hi tunc nihil à mortuis discrepant, detestaberis quemlibet ausum humanam. Hæc omnia sufficienter ad animam erigendam: tunc non vexat inanis gloria, non acedia, non concitatio occupat: non sic ignis ferri sequestrat rubiginem, velut nocturna oratio æruginem peccatorum. Quem de die solis æstus (2) percussit, nocte refrigeratur. Quemlibet rorem superant nocturnæ lacrymæ, & contra concupiscentiam valent, & quemlibet timorem. Si vero prædicto rore non foveatur, homo arefcit sub die. Quapropter licet non multum oras noctu, semel ora vigilando, & sufficit: ostendit quod non solum ad corpus nox pertinet, sed etiam ad animam. *Ambrosius* (cap. de oratione Jesu, Lib. 5. in Lucam.) Quid autem te facere convenit cum vis aliquod officium pietatis adorari, quando Christus misturus Apostolos prius oravit? sequitur enim: *Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit:* quos scilicet ad propagandum auxilium salutis humanæ per terrarum orbem fiores fidei destinavit. Simul advertit caeleste

(1) Al. nec quisque inferiorum potest esse particeps Christo. (2) Al. percussit. (3) In editione Nicolini notatur ad marginem: Glossa ordinaria hæc habet.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Sumpta est hæc pars ex hom. 26. in Acta, ut nec fere aliud homilicæ illæ (ad populum Antiochenum) sunt nisi collectiones aliarum quarundam hinc, & inde. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibid. (d) Supersequentem textum, non super præcedentem.

consilium: non sapientes aliquos, non divites, non nobiles, sed piscatores, & publicanos quos dirigeret elegit; ne divitiis, aut potentia, nobilitatibus auctoritate traxisse aliquos ad suam gratiam videretur; ut veritatis ratio, non dispensationis gratia pervaleret. *Cyrillus*. (b) Attende autem maximam Evangelistæ sedulitatem: non solum dicit electos fuisse sacros Apostolos; immo nominatim eos enumerat, ne quisquam audeat alios inscribere Apostolorum catalogo.

Simonem quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus. *Beda* (cap. 21. in Lucam.) Non modo primum eum cognominavit, sed longe prius cum ab Andrea adducto dicitur Joan. 1. Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Sed volens Lucas nomina Apostolorum enumerare, cum necesse haberet Petrum dicere, breviter voluit innuere quod non hoc antea cognominaretur, sed ita Dominus cognominaverit. *Eusebius*. (c) Secunda autem combinatio est Jacobi, & Joannis: unde sequitur: *Jacobum, & Joannem;* ambos scilicet filios Zebedæi, qui etiam piscatores fuerunt. Post hos autem dicit: *Philippum, & Bartholomæum.* Philippum dicit Joannes fuisse de Bethsaida, concivem Andree, & Petri: ipse quoque Bartholomæus vir simplex, & expers scientiæ mundanæ, & amaritudinis. *Matthæus* vero ex his quis prius census exigerat vocatus est, de quo subdit: *Matthæum, & Thomam.* *Beda* (ubi supra ante medium.) *Matthæus* compari suo Thomæ in ordine, humilitatis causa se supponit, cum à cæteris Evangelistis prælatum sit.

Sequitur: *Jacobum Alphaei, & Simonem, qui vocatur Zelotes.* *Glossa.* Quia scilicet fuit de Chana Galilææ; qui interpretatur zelus, quod addit ad differentiam Simonis Petri.

Sequitur: *Judam Jacobi, & Judam Schariath, qui fuit proditor.* *Augustinus* de Conf. Evan. (Lib. 2. cap. 30.) In nomine Judæ Jacobi Lucas videtur discrepare à Matthæo, qui eum Thadæum appellat. Sed quis umquam prohibuit duobus vel tribus nominibus unum hominem vocari? Eligitur autem Judas proditor non per imprudentiam, sed per providentiam: susceperat quidem hominis fragilitatem; & ideo nec has partes recusavit infirmitatis humanæ: voluit ab Apostolo suo tradi, ut tuo socio proditoris moderate feras, tuum errasse iudicium, perriisse beneficium. *Beda*. (3) (d) Mystice autem mons in quo Apostolos elegit, altitudinem de-

signat justitiæ, qua instituenti erant, & eam prædicaturi: sic & lex in monte data fuit. *Cyrillus*. (a) Quod si libet interpretationem apostolorum nominum scire, scito quia Petrus dicitur dissolvens, vel agnoscens; Andreas decora potentia, vel respondens; Jacobus autem supplantator doloris; Joannes Domini gratia; Matthæus donatus; Philippus eo magnum, vel orificium lampadis; Bartholomæus filius aquas suspendentis; Thomas abyssus, vel geminus; Jacobus Alphaei supplantator gressus vitæ; Judas confessio; & Simon obedientia.

(d) *Cyrillus*. (b) Celebrata ordinatione Apostolorum, pluribus congregatis & de regione Judæorum, necnon à maritima Tyri, & Sidonis, qui erant idolatræ, constituit eos totius orbis doctores, utpote qui evocarent Judæos à legis terribilitate, cultores autem dæmonum ab errore gentili ad veritatis cognitionem: unde dicitur: *Et descendens de monte cum illis, stetit in loco campestri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis ab omni Judæa, & Hierusalem, & maritima.* *Beda* (cap. 21. in Lucam ante finem.) Non à proximo mari Galilææ maritima dicit, quia hoc non miraculi loco poneretur; sed à mari magno cognominatur, in quo etiam Tyrus, & Sidon comprehendi poterant: de quibus sequitur: *Et Tyri, & Sidonis, quæ quia civitates Gentium sunt, consulte nominatim ponuntur, ut quanta sit fama virtutis Salvatoris intimeatur, quæ (1) exteræ etiam ad sanitatem, doctrinamque capefendam civitates accerserant: unde sequitur: Qui venerant et audirent eum.* *Theophylactus* (super Qui venerant ut audirent.) Hoc est ad animatum medelam; & sanarentur à languoribus suis, hoc est ad medelam eorum corporum. *Cyrillus*. (c) Postquam autem (2) sacros publicavit Apostolos, plurima, & ardua fecit miracula; ut qui convenerant Judæi, & Gentiles, scirent eos decoratos esse à Christo dignitate Apostolorum; & quod ipse non erat sicut unus aliorum hominum; magis autem Deus, ut Verbum Incarnatum: unde sequitur: *Et omnis turba quæ erbat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.* Neque enim alienam virtutem accipiebat Christus; sed cum naturaliter esset Deus; propriam virtutem super infirmos emittens sanabat omnes. *Ambrosius* (Lib. 5. in Luc. de descensu Jesu ad docendum.) Adverte autem omnia diligenter, quomodo & cum Apostolis ascendat, ac descendat ad turbas, quomodo eum turba non sequitur ad excelsa; denique ubi descendit invenit infirmos: in excelsis enim

infirmi esse non possunt. *Beda* (cap. 21. in Lucam.) Raro hoc quoque usquam vel turbas Dominum ad altiora sequi, vel quempiam debilem invenies in monte curari, vel extincta federe libidinum, accensaque scientiæ luce, pedetentim quemquam ad culmen subire virtutum. Turba autem quæ Dominum tangere potuit, spiritus illius virtute sanatur, ut supra leprosus Domino tangente mundatur. Tactus ergo Salvatoris, opus est salutis; quem tangere est fideliter in eum credere à quo tangi est ejus munere sanari.

(e) *Cyrillus*. (d) Post Apostolorum ordinationem ad evangelicæ vitæ novitatem Salvator suos discipulos rectificavit. *Ambrosius* (Lib. 5. ut supra.) Divinitas autem prompturus oracula incipit esse sublimior; est in humili stabat, tamen oculos elevavit: unde dicitur: *Et ipse elevatis oculis.* Quid est levare oculos nisi interioris lumen aperire? *Beda* (cap. 22. in Lucam.) Et quamvis generaliter omnibus loquatur, specialius tamen oculis in discipulos levat: sequitur enim, *In discipulos suos,* ut his qui verbum intentæ cordis aure percipiunt, laus saporis intimi lumen aperiat. *Ambrosius* (Lib. 5. in Luc. cap. de ferm. Domini in monte.) Quatuor autem tantum beatitudines Lucas posuit, laus saporis Martini; sed in istis octo illæ sunt quatuor, & in istis quatuor illæ octo. Hic enim quatuor velut virtutes amplexus est cardinales, illæ in illis octo mysticum ordinem referavit: sicut enim spæi nostræ octava perfectio est, ita octava summa virtutum est. Primam autem beatitudinem paupertatis utriusque Evangelistæ posuit: ordine enim prima est, & parens quædam virtutum: quia qui contempserit secularia, ipse merebitur sempiterna, nec potest quisquam meritum regni celestis adipisci qui à mundi (3) cupiditate pressus emergendi non habet facultatem: unde sequitur: *Dicebat quæ Beati pauperes.* (e) *Chrysostomus.* In Evangelio quidem quod est secundum Matthæum beatos fieri dixit pauperes spiritu, ut intelligamus esse pauperem spiritu, habentem intellectum modestum, & quodammodo remissum: unde dicit Salvator: *Matth. 11. Discite a me quia mitis sum, & humilis corde.* Hic autem beatos asserit pauperes, non addito spiritu: pauperes appellans divitiis contententes: decebat enim ut cum prænuntiatur essent salutiferi Evangelii dogma, mentem non gererent cupidam, sed promptum affectum haberent erga majora. (4) *Basilius*. (f) Non autem omnis quem paupertas premit, beatus est, sed

(1) Al. exteris quoque. (2) Al. Sacerdos. (3) Al. cupiditatem post se emergendi, forte emergendi. (4) Al. *Cyrillus*. EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Cat. Græc. PP. ubi supra. (c) Ibidem. (d) In Cat. (e) *Cyrillus* ut supra. (f) In Psalm. 33.

o tendentes quoniam dissolutum est vinculum sabbati, ubi magnum advenit sabbatum, hoc est Christus, qui fecit nos quiescere ab opere delictorum nostrorum. *Cyrillus*. Pharisæi autem, & scribæ ignari sacrarum Scripturarum, in unum conspiraverant ad reprehendum Christi discipulos: unde sequitur: *Quidam autem pharisæorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis?* Dic mihi tu: Cum in sabbato tibi mensa proponitur, nonne frangis panem? Quid igitur alios reprehendis? *Beda* (cap. 19. in Luc. à med.) Alii vero dicunt, ipsi Domino hæc fuisse objecta, sed à diversis & ipsi Domino, & discipulis potuerunt objici: & cuicumque (1) objectum, ad ipsum maxime respicit. *Ambrosius* (ubi supra.) Dominus autem defensores legis arguit nescire quæ legis sunt, exemplum inducens David: unde sequitur: *Et respondens Jesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit David, cum esurisset ipse, & qui cum eo erant?* *Cyrillus*. Quasi dicat: Cum expresse dicat lex Moyfi Deuter. 1., Judicate iustum iudicium, nec considerabitis personam in iudicio: "qualiter increpatis discipulos, qui usque in hodiernum diem extollitis David ut sanctum, & Prophetam, cum Moyfi præceptum non servaverit? *Chrysostomus* (hom. 40. in Matth.) Et attende, quod quodcumque Domino sit sermo pro servis, idest discipulis, servos ducit in medium, scilicet David, & sacerdotes; quando vero pro se, introducit Patrem, sicut ibi (Joan. 5.) „Pater meus usque modo operatur, & ego operor.“ *Theophylactus* (par. à princ. Comm. in 6. cap.) Alii autem eos reprimit cum subdit: *Et dicebat illis, quia dominus est Filius hominis etiam sabbati;* quasi dicat: Ego sum dominus sabbati tamquam dispositor, & sicut legislator potestatem habeo solvere sabbatum: Filius enim hominis vocatus est Christus, qui Dei existens Filius, miraculose dignatus est Filius hominis propter homines fieri, & vocari. *Chrysostomus* (a) (hom. 40. in Matth.) Marcus autem de communi natura hoc ipsum protulisse fatetur: dicebat enim Marc. 2., propter homines, nesabbatum factum est, non homo propter sabbatum. "Expedit igitur potius sabbatum homini subijci, quam (2) hunc colla subijcere sabbato. *Ambrosius* (ubi supra.) Non mediocriter autem mysterium hoc est. Ager enim est hic mundus; agri seges in satiatione humani generis fecunditas numerosa factorum; spicæ agri fructus Ecclesiæ, quos operibus discutiunt suis, Apostoli pascebantur nostro se alentes profectu,

(1) *P. Nicolai* legit sit objectum. (2) *Al. huic.* (3) *Al. Hoc forte primum est, hoc in prædestinatione.* (4) *Al. abdicatis.* (5) *Al. panis.* (6) *Al. currebar.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In Cat. Græc.

& tamquam folliculis corporum, mentium fructus ad fidei lucem præclaris operum suorum miraculis eruebant. *Beda* (cap. 29. in Lucam circ. med.) Spicæ enim confricant: quia in illis quos in corpus Christi volunt trajicere, mortificant veterem hominem cum actibus suis, à terrena intentione extrahendo. *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam cap., Primo sabbato.) Sed hoc putabant Judæi sabbato non licere; Christus autem novæ gratiæ munere designabat otium legis opus gratiæ: mire tamen secundo primum, non primo secundum sabbatum dixit: quia sabbatum illud ex lege solum est quod erat primum; & hoc primum factum est quod secundo constitutum est. Sabbatum igitur dicitur secundum juxta numerum, primum juxta operationis gratiam: melius est enim sabbatum quo impunitas datur, quam quo poena præscribitur. (2) Aut hoc forte primum est in prædestinatione consilii, & secundum in sanctione decreti. Deinde quod David cum sociis fugit, hic præfiguratus in lege Christus est, qui cum Apostolis principem mundi lateret. Quomodo autem ille observator legis, atque defensor panes & ipse manducavit, & dedit his qui secum erant, quos non licebat manducare nisi sacerdotibus, nisi ut per illum demonstraret figuram, sacerdotalem cibum ad usum transire populorum; sive quod omnes vitam sacerdotalem debemus imitari; sive quod omnes filii Ecclesiæ sacerdotes sunt? unquam enim in sacerdotium sanctum, offerentes nosmetipsos Deo hostias spirituales. Si autem sabbatum propter homines factum est; utilitas autem hominum postulabat esurientem hominem, qui diu fuerit terræ fructibus (4) abdicatus, veteris (5) famis vitare jejunia, non utique lex solvitur, sed impletur.

(b) *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam cap. tit. sup.) Hic ad alia progreditur Dominus: nam qui totum hominem salvum facere disposuerat, per singula membra (6) curabat: unde dicitur: *Factum est autem in alio sabbato ut intraret in synagogam, & doceret.* *Beda* (cap. 20. in Luc. in princ.) Sabbatis maxime curat, & docet, non solum propter insinuandum spirituale sabbatum, sed etiam propter celebriorem populi conventum. *Cyrillus*. (b) Docebat autem revera transcendentiâ intellectum, & quæ salutis futuræ per eum referabant audientibus seminat; deinde, præcedente doctrina, subito divinam ostendebat virtutem: unde sequitur: *Et erat ibi homo, & manus ejus dextera arida.* *Beda* (super *Observabant eum.*) Quia vero destructionem sab-

bati quam in discipulis arguebant, probabili magister excusaverat exemplo, nunc ipsum observando magistrum calumniare voluit: unde sequitur: *Observabant autem scribæ, & pharisæi si in sabbato curaret:* ut scilicet si non curet, crudelitatis, vel imbecillitatis; si curet, transgressionis vitio arguat: unde sequitur: *Ut invenirent unde accusarent eum.* *Cyrillus*. (a) Hic enim est mos adversarii: pascit in se doloris morbum aliorum præconiis. Sed Dominus novit omnia, & corda rimatur: unde sequitur: *Ipse autem sciebat cogitationes eorum, & ait homini qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medio: & surgens stetit:* ut forsitan incitaret ad pietatem crudelem pharisæum, & ipsa passio flammam mitigaret livoris. *Beda* (cap. 20. in Lucam super *Si licet sabbato curare.*) Præveniens autem Dominus calumniam quam sibi præparabat, arguit eos qui præcepta legis male interpretando etiam à bonis operibus sabbato æstimabant feriendum, cum lex à servili opere, idest à malis, abstinere præcipiat in sabbato: unde sequitur: *Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos si licet sabbato bene facere, an male?* *Cyrillus*. Nimis est idonea quæstio: nam si licet in sabbato benefacere, nec aliquid obstat ut laborantes à Deo misericordiam consequantur, desinas colligere adversus Christum calumniam; si autem non licet in sabbato benefacere, & lex prohibet animarum salutem, factus es legis accusator. Ipsam quoque sabbati sanctionem si velimus discutere, ad opus pietatis introducum fuisse reperiemus. Jussit enim in sabbato ferri: „ut quiescat (inquit Deut. 5.) puer tuus, & ancilla tua, bos tuus, & quodlibet pecus tuum.“ Qui vero bovis miseretur, & cæterorum pecorum, quomodo non miseretur hominis gravi morbo perplexi? *Ambrosius* (tit. de curatione hominis.) Lex autem in præsentibus formam præfiguravit futurorum, in quibus utique malorum feriæ sunt, non bonorum: nam licet secularia opera conquiescant, non otiosus tamen boni operis actus est, in Dei laudes requiescere. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 9.) Cum autem Dominus corpus curaverit, sic interrogavit: *Animam salvam facere, an perdere?* Vel quia illa miracula propter fidem faciebat, ubi salus est animæ; vel quia ipsa sanatio manus dextera salutem animæ significabat, quæ à bonis operibus cessans, aridam quodammodo dexteram habere videbatur; vel animam pro homine posuit, sicut dici solet. Tot animæ ibi fuerunt. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 35.) Sed pos-

test movere quomodo *Matthæus* dixerit, quod ipsi interrogaverunt Dominum, si licet curare sabbato, cum Lucas hic illos potius à Domino interrogatos esse perhibeat. Itaque intelligendum est, quod illi prius interrogaverunt Dominum, si licet sabbato curare. Deinde intelligens cogitationes eorum, aditum accusandi querentium, constituit in medio eum quem fuerat sanaturus, & interrogavit quæ Marcus, & Lucas eum interrogasse commemorant.

Sequitur, *Et circumspexit omnibus. Titus.* Quasi collectis omnium oculis, quin etiam incitata mente eorum ad considerationem negotii, dixit homini? *Extende manum tuam:* ego tibi mando qui creavi hominem. Audit autem qui læsam habebat manum, & sanus fit: unde sequitur: *Et extendit, & restituta est sanitati manus ejus.* Quos autem oportebat in miraculo stupere, augment malitiam, unde sequitur: *Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad invicem, quidnam facerent de Jesu.* (1) *Origenes* Et, ut narrat *Matthæus*, exeunt, & consiliantur, ut occidant eum. *Cyrillus*. Cernis, ó pharisæe operantem divina, ac superna majestate liberantem languentes, & mortem portas ex livore. *Beda* (cap. 20.) Homo autem iste humanum genus significat in fecunditate boni operis arefactum pro manu in primo parente ad pomum extensa, quam sanavit innocens manus in cruce extensa. Et bene manus in synagoga erat arida, quia ubi majus domum scientiæ, ibi transgressor majori subjacet culpæ. *Ambrosius* (ubi supra.) Audisti igitur verba diceitis, *Extende manum tuam.* Cummunis ista generalisque medicina est: & tu qui putas manum habere te sanam, cave ne avaritia, vel sacrilegio contrahatur. *Extende sæpius ea, ut proximum juves, ut viduæ præsidium feras, eripias injuriæ quem vides injuste contumeliæ subjacere; extende ad pauperem, qui te obsecrat; extende ad Dominum pro peccatis tuis: sic manus extenditur, sic (2) manus sanatur.*

Glossa. (b) Insurgitibus adversariis contra Christi miracula, & doctrinam, Apostolos elegit quasi defensores veritatis, & testes; quorum electioni orationem premitit: unde dicitur: *Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare.* *Ambrosius*. (Lib. 5. in Luc. de oratione Jesu.) Noli insidiatrices aperire aures, ut putes Filium Dei quasi infirmum rogare, ut impetret quod implere non possit: potestatis enim (3) auctor, obedientiæ magister ad præcepta virtutis suo nos informat exemplo. *Cyrillus*. Scrute-

(1) *Al. Chrysostomus* ut habet etiam *Nicolai*, hom. 41. (2) *Al. omittitur manus.* (3) *Al. auctor.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Nihil tale in *Glossa* quæ nunc extrahitur.

tus enumeravit. Subjectio enim corporis per nihil aliud sic obtinetur, sicut per abstinendam, qua sicut quodam freno decet compescere juventutis fervorem. Est igitur abstinencia interemptio criminis, amotio passionum, vitæ spiritualis initium, obundans in se illecebrarum aculeum. Ne autem coincidentia fiat cum inimicis Dei, decet accipi quodlibet cum exigit tempus, ad ostendendum quod mundis omnia munda; procedendo quidem ad necessaria vitæ, abstinendo autem omnino ab his quæ faciunt ad voluptatem. Attamen nec eandem horam sibi cunctus sancire possibile, nec modum, nec mensuram. Sit autem communis intentio non expectare repletionem: replere namque ventrem, ipsum quoque corpus inutile facit erga proprias operationes somnoletum, & ad documenta dispositum. *Beda* (cap. 22. super illud, *Væ qui saturati.*) Aliter. Si beati sunt illi qui iustitiæ semper esturiant opera, infelices est contra æstimandi (1) sunt qui sibi in desideris placentes, nullam veri boni famem patiuntur.

Sequitur: *Væ vobis qui reditis nunc, quia lugebitis, et flebitis.* *Bassilius* (a) Cum Dominus ridentes nunc arguat, palam est quod nunquam erit fideli tempus risus, & præcipue in tanta meritudine eorum qui in peccato moriuntur, pro quibus oportet lugere. Superfluous autem risus est immoderantiæ signum, & effrenis animæ motus; sed usque ad vultus iucunditatem exprimere passionem animæ non (2) dedecet. *Chrysostomus* (b) Est autem mihi cur concuteris, & desistis qui debes assitere terribili iudicio, & ponere rationem de omnibus. (3) hic operatis? *Beda* (cap. 22. super *Væ cum benedixerint.*) Quia vero ipsa peccati nutritrix adulatio, sicut oleum flammis, sic in culpa ardentibus solita est ministrare fomentum, subdit: *Væ cum benedixerint vobis omnes homines.* *Chrysostomus* (c) Non autem contrarium est quod hic dicitur ei quod alibi Dominus dicit, *Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus.* ut scilicet manifeste bene agere ad gloriam Dei, non ad propriam. Perniciosum enim quid est inanis gloria, & inde sumit ortum iniquitas, atque desperatio, & mater malorum avaritia. Quod si viam queris divertendi ab hoc, dirigas aspectum semper ad Deum, & esto contentus ea quæ apud eum est gloria: nam si in qualibet facultate doctiores eligere oportet in arbitros, quomodo virtutis experimentum pluribus credis; non autem illi

(1) *Al. omittitur sunt.* (2) *Al. decet.* (3) *Al. sic.* (4) *Al. confidas.* *Ex edit. P. Nicol.* (a) Ut supra. (b) *Hom. 6. in Matth.* (c) *In Cat. Græc. PP.* vel quoad verba, vel quoad sensum *hom. 15. 19. & 71. in Epist. ad Rom. & hom. 30. in 2. ad Corinth. & in Epist. ad Titum hora. 2. (d) In Regulis brevioribus ad interrog. 176. (e) In Cat. Græc. PP. (f) Ut supra.*

in necessariis victus. Sequitur: *Benedicite maledicentibus vobis.* (a) Qui enim percutiunt proprias animas, digni sunt lacrymis, & fletibus, non maledictionibus. Nihil enim detestabilius est anima (1) maledica, nec immundius lingua quæ maledictiones effert. Homo es; aspidum venena non evomas, nec veraris in belluam. Est tibi datum os, non ut mordes, sed ut aliorum vulnera sanes. Inimicos autem mandavit nobis annumerare gradui amicorum, non quorumcumque, sed præcipuorum, pro quibus orare solemus: unde sequitur: *Orate pro persecutibus vos.* Perique autem est contra procumbentes, & fronte super terram percipientes, & manus expandentes, non pro suis criminibus orant Deum, sed adversus inimicos; quod nihil aliud est quam seipsum transfodere. Cum eum qui prohibuit contra inimicos orare, precaris ut te maledicentem inimicus exaudiat, quomodo possibile est audiri, quando provocas exauditurum, verberando inimicum coram Rege, & si non manibus, verbis tamen? Quid facis homo? Stas ut veniam impetres peccatorum, & impleos amaritudine. Mitigationum est tempus, orationis, & gemitus, non furoris. *Beda* (super *Benedicite maledicentibus.*) Sed merito movetur quæstio, quomodo in Prophetis inveniuntur multæ imprecationes adversus inimicos. Ubi videndum est, quia Prophetæ per imprecationem quid esset futurum cecinerunt; non optantis voto, sed spiritus prævidentis. *Cyriillus* (b) *Vetus autem lex mandabat non offendere alios, vel si prius fuerimus læsi, non ultra proportionales lædentium iras protendere: sed perfectio legis in Christo est, & in suis mandatis: unde sequitur: Et qui te percussit in maxillam, præbe ei alteram.* (2) *Chrysostomus* (hom. 18. in *Matth.*) Nam & medici cum calce feriuntur ab infanis, tunc maxime miserebuntur eis; & accingunt se ad eorum remedia. Tu quoque similem habeas conjecturam erga persecutores: ipsi namque sunt qui præcipue infirmantur: nec prius desistimus quam totam amaritudinem evomerint: tunc uberes gratias agent tibi, & ipse Deus recorabit, eo quod fratrem tuum in pessima ægritudine liberafisti. (3) *Bassilius* (c) Fete autem cuncti contra hoc mandatum procedimus; & præsertim potentes, vel principes, non so-

lum si passi fuerint contumelias; sed & si præ-tira eis non sit reverentia, adversarios reputantes quicumque eos minus reveriti sunt quam se reparaverunt dignos. Est autem magna infamia principis esse promptum ad vindictam: nam & qualiter alium docebit nil mali pro malo rependere qui nocenti retribuere fatigat? *Cyriillus* (d) *Vult autem Dominus insuper esse contemptorem rerum: unde sequitur: Et ab eo qui auferit tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere;* hæc est enim virtus animæ quæ omnino averfa est à passione cupiditatis divitiarum. Decet enim eum qui pius est & oblivisci malorum, ut & ea quibus caros amicos juvamus, persecutibus conferamus. *Chrysostomus* (hom. 18. in *Matth.* ante med.) Non autem dixit, *Fer humiliter injuriantis impetum; sed procedas per sapientiam, & ulterius te disponas ad patientiam quæ ille cupiat facere, superans insolentiam ejus ubertate prudentie; ut habito pudore in excellenti patientia tua discedat.* Sed dicit aliquis: Quomodo potest hoc fieri? Cum videris Deum factum hominem tot passum pro te, adhuc queris & dubitas quomodo possibile sit nequitis ignoscere conservorum? Quis tale passus est quæle Dominus tuus dum ligaretur, flagellaretur, spua perferens, mortem patiens? unde sequitur: *Omni autem petenti te tribus.* *Augustinus* de *Serm. Dom.* (Lib. 1. cap. 40. par. à princ.) Non dicit, *Omnia petenti; sed ut id des quod juste, & honeste potes, id est quod nec tibi, nec alteri noceat, & quantum sciri, aut credi ab homine potest; & cui juste negaveris quod petis, indicanda est iustitia; & aliquando melius aliquid tribues, eum petentem injusta correxeris.* *Chrysostomus* (hom. 3. de *Lazar.* ad fin. hom. 21. in *Epist. ad Romanos.*) In hoc tamen peccamus non modicum, non solum non dando petentibus, sed & eos non seculando. Cur, inquis, non laborat? Cur otiosus alitur? Dic mihi: & tu laborando possides? Sed et si laboras, ad hoc laboras ut vituperes alium? Propter unicum panem, & tunicam appellas cupidum. Nihil tibi? nec conviciaris. Cur nec tu miserearis, & volentibus dissuades? Si cuncti indifferenter erogaverimus, semper miserebimur. Quia enim Abrahami cunctos recipiebat, recepit & Angelos. Nam et si homicida sit, & pædo, nonne ti-

(1) *Al. maledicta* (2) *Hic index Chrysostomi omittitur ad P. Nicolai.* (3) *Al. Beda.* *Ex edit. P. Nicol.* (a) *Chrysostomus* in *Cat. Græc.* Habetur autem apud illum, non uno loco, nec eodem tenore quo hic; sed sparsim, & ex parte, tum *hom. 19. in Matth.* tum *hom. 22. & 29.* Inter illas quæ ad populum inscribuntur, tum *hom. 21. & 22. in Epist. ad Rom. & hom. 5. in 2. Corinth. & hom. 6. in 1. ad Timoth. & hom. in Psalm. 140.* (b) *Ubi supra.* (c) *In Esaiam.* Notatur in *Catena Græcorum PP.* sine indice loci; sed colligitur ex illius visione *11. super illud cap. 1. vers. 3. Principes tui sequuntur, retributiones.* (d) *In Catena Græcorum PP.*

bi dignus videtur panis habendi? Non igitur si-
mus feveri aliorum censores, ne nos quoque
exquisite iudicemur.

Sequitur: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne
repetas.* Chrysoſtomus (hom. 10. in 1. Epist. ad
Corinth.) A Deo percipimus omnia; quod autem
dicimus meum & tuum, nuda tantum sunt
verba: si namque domum tuam asseris, emisisti
verbum carens substantia rei: nam & aer, &
solum, & cæmentum creatoris sunt, tu etiam
ipse qui domum construxisti: sed et si tuus sit
usus dubitatur, non solum propter mortem,
sed etiam propter rerum eventus. Anima tua
non possideris à te, & quo pacto tuæ reputa-
buntur opes? Vult autem Deus tua fore quæ
tibi pro fratribus credita sunt; sicut autem tua,
si pro aliis dispendaveris; si vero tibi affluenter
expendis, quæ sunt tua jam facta sunt aliena.
Sed propter nefandam opum cupidinem homi-
nes in curis contendantur; contra quod Chris-
tus ait: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.*
Augustinus de Sermonibus Domini (Lib. 2. cap. 36.)
Quod de veste, domo, fundo, iumento, &
generaliter omni pecunia dicit. Non autem Chris-
tianum oportet sic possidere servum quomodo
equum, aut argentum. Servus si honestius à te
regeretur, quam ab illo qui eum tibi cupit au-
ferre; nescio utrum quicumque dicere audeat
eum debere contemni. Chrysoſtomus (a) Est au-
tem nobis insita lex naturalis per quam digno-
scimus quid sit virtus, & vitium: unde sequi-
tur: *Et prout vultis ut faciant vobis homines,
et vos facite illis similiter.* Non ait, Quæcum-
que non vultis ut faciant, nec vos faciatis: cum
enim duæ sint viæ quæ ducunt ad virtutem,
scilicet abstinentia mali, & operatio boni, hanc
ponit, per istam (1) & illam significans. Et si
quidem dixisset, *Ut sitis homines, diligite bestias,*
esset mandatum difficile; si vero homi-
nes diligere iussit, ad quod naturalis monitio
est, quam difficultatem res continet, quam leo-
nes & lupi servant, in quibus naturalis cog-
natio (2) amicitiam cogit? Ostenditur igitur
quod Christus nihil statuit nostram transcendens
naturam, sed quod dudum inseruit conscientie
nostræ, docet, ut propria voluntas pro lege
sit tibi, ut si vis bene tibi, bene facias alii;
si vis ut alius tui misereatur, proximi (3) mi-
serearis.

(1) *Al.* & per illam. (2) *Al.* ad amicitiam. (3) *Al.* miserere.
Ex edit. P. Nicol. (a) Ibid. Ad marginem autem Venetæ Nicolini editionis an. 1595, hæc nota-
tur: Hom. 13. ad pop. Antioch. à med. & hom. 12. in Genesim aliquid tale habet. (b) Quoad
aliqua quidem ex his, homil. in epist. ad Coloss. non tamen simul quoad omnia, nec eodem
tenore, quoad præteritum, & ultima, quæ non occurrunt. (c) In Cat. Græc. tum sem-
per caritate omnia dirigente, sive perficiente, versus finem quoad priorem appendicem, tum
hom. 58. in Genesim, quoad posteriorem, verbi paululum immutatis.

beneficiis complectitur: unde subditur, *Et be-
nefacite.* Sicut enim fornacem succentam aqua
projecta extinguit, sic iram ratio cum lenita-
te: quod enim est aqua igni, hoc est ira hu-
militas, & mansuetudo. Et sic non extinguitur
ignis per ignem, sic nec ira per iram mi-
tigatur. Gregorius Nisænsis (a) Debet autem ho-
mo vitare damnosam sollicitudinem, ne quæ-
rat ab inope divitiarum augmenta, aris, & au-
ri metallorum sterilius exigens fructum: un-
de subdit: *Et mutuum date, nihil inde speran-
tes.* Malignam tenorum excogitationem si quis
appellet furtum, & homicidium, non pecca-
bit: nam quid refert suffocari pariete quem-
quam erepta possidere, ac tenorum necessita-
te possidere illicita? Basilius (b) Talis (1) au-
tem avaritiæ species. Græca *tokos*, idest par-
tus, Latine fetus, quasi fetus propter mali
fecunditatem, aut arbitror, appellatur. Aut
fortasse partus dicitur propter partus dolores,
quos animis eorum qui mutuo ad usum ac-
ceperunt, inducere solet. Animalia temporis
progressu nascuntur, adoleſcunt, & pariunt; at
fetus statim cum oritur parere incipit. Ani-
malia quæ citius pariunt, citius parere cessant;
sed avarorum pecunia, simul cum omni tempo-
re adaugetur. Animalia ubi pariendi vim ad so-
bolem suam transfulerunt, ipsa parere cessant;
at generatorem pecuniæ & novas pariunt, &
veteres renovant. Nullus itaque mortiferam
hanc bestiam atteret. Sed magna, inquis ô
pauper, necessitas, & utilitas est ut murum
sumam. Et quænam hæc est utilitas? Rursum
veniet tibi paupertas, & eadem cum accessio-
ne necessitas. Meditare jam unde restituas. Un-
de tibi pecuniæ intantum multiplicabuntur ut

& sufficiant ad usus necessitatem, & ad res-
tutionem? Verum ais: Quomodo igitur me
entriam nisi fetus accipiam? Mille sunt vic-
tus parandi solertiæ: manus habes, labora, ser-
vi, tandem mendica: omnia tibi tollerabili-
ora sunt quam pecuniæ ad usum sumere.
Ceterum dives ait: Quale illud est mutuum
cui nulla retributionis spes adjuncta est? Con-
sidera vim dicti, & legislatoris admirabilis hu-
manitatem. Cum pauperi dare volens propter
Dominum, idem & donum est, & mutuum:
donum quidem, quia non speras receptionem;
mutuum vero propter Domini magnificentiam,
qui paucis per pauperem acceptis, magna pro
ipsis reddet: unde sequitur: *Et erit merces vestra
multa.* Non vis univerſorum Dominum ob-
noxium tibi ipsi habere ad persolvendum? Aut
si quis in urbe dives promittat se tibi pro alio
extoliturum, fideiusionem ipsius accipies;
Deum autem pro pauperibus persolutores
non admittes? Chrysoſtomus. (c) Attende mutui
naturam mirabilem: alius recipit, & alius obli-
gat se pro debitis, centuplum in præſenti red-
dens, in futuro vero vitam æternam. Ambro-
sius (Lib. V. in Lucam ubi supra.) Quanta mi-
sericordiæ merces qui filius divinæ misericor-
diæ asciscitur? Sequitur enim: *Et eritis filii
Altissimi.* Sequere igitur misericordiam, ut me-
rearis gratiam. Late patet benignitas Dei, su-
per ingratos pluit, malis fecunda non negat
terra proventus.

Sequitur: *Quia ipse benignus est super ingra-
tos, & malos.* Bæda (cap. 23. in Lucam) Vel
temporalia bona largiendo, vel cælestia dona
singulari gratia inspirando. Cyrillus. (d) Mag-
num est ergo præconium pietatis: reddit enim

(1) Quatuor sæpe citata exempla sic habent. Talis autem avaritiæ modus *tokos* merito nuncu-
patur in Græco, à pariendo propter mali fecunditatem. Animalia siquidem tractu temporis ado-
lescunt, & pariunt; sed fetus statim cum oritur incipit procreare. Animalia quæ citius pariunt,
citius à generatione desistunt; sed nummus avarorum cum tempore propagatur; animalia trans-
ferentia partus ad proprios alumnos, ipsa parere cessant; æs autem avarorum & supervenien-
tia procreat, & præcedentia renovat. Non attententes igitur mortiferam belluam. Quæ namque uti-
litas, si cavetur hodierna paupertas, quæ iterato irruet augmentata? Jam meditare unde resti-
tuas. Unde intantum multiplicabitur tibi census ut tuam partim revelet egestatem, partim in-
tegrat capitale, & insuper pariat fetus? Sed ais: Qualiter ego victum acquiram? Labora, ser-
vi, tandem mendica: unumquodque tolerabilis est fetus mutuo. Dicis autem: Quodnam
est illud mutuum cui spes retributionis non hæret? Considera virtutem sermonis, & miraberis
pietatem auctoris. Cum daturus es pauperi divinæ caritatis intuitu, idipsum & mutuum est, &
domini donum quidem ob insperatam retributionem; mutuum ob beneficentiam Domini, qui
vice illius restituit: unde sequitur: *Et erit merces vestra multa.* Non vis omnipotentem tibi obli-
gari ad restitutionem? An quemquam opulentorum civium, si fideiubeat, acceptas; Deum au-
tem pro pauperibus fideiubentem repudias? Chrysoſtomus, &c.

Ex edit. P. Nicol. (a) Orat. 1. contra usurarios. (b) In Cat. Græc. in appendice Psalm. 14.
super illud, *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* (c) Hom. 7. in Genesim sub fine. (d) In
Cat. Græc. PP. Colligitur ex hom. 11. & 19. inter illas quæ incipiuntur de festis paschalis,
& ex tract. de adoratione in spiritu Lib. 8. &c.

hæc virtus nos Deo conformes, & quasi quædam signa subtilis naturæ nostris imprimi animabus: unde sequitur: *Estote misericordes sicut & Pater vester misericors est. Athanasius.* (a) Ut scilicet aspicientes beneficia ejus, bona quæ facimus, non hominum, sed ejus intuitu faciamus, quatenus à Deo, non ab hominibus præmia consequamur.

(i) *Ambrosius* (ubi supra.) Addidit Dominus non temere judicandum, (1) ne tui conficius ipse delicti in alterum cogaris ferre sententiam: unde dicit, *Nolite judicare.* (b) *Chrysostomus* (hom. 24. in Matth.) Non judices præcedentes te, id est qui discipulus es magistrum, peccator innocentem; quos non oportet increpare, sed monere, & caritative corrigere, nec etiam judicandum est in incertis, & qualibuscumque, quæ nec similitudinem habent peccati, aut quæ non sunt gravia, sive prohibita. *Cyrillus.* (c) Sedat (2) ergo hic pessimam passionem nostrarum conscientiarum, contemptus principium: quamvis enim deceat aliquos se circumspicere, & secundum Deum conversari; hoc non faciunt, sed examinant aliena. Et si videant aliquos infirmari, tanquam propriarum passionum oblii, faciunt hoc detractionis materiam. *Chrysostomus.* (d) Nec facile reperies quemquam neque patremfamilias, neque claustralem expertem hujus erroris. Sunt autem & hæc diabolice tentationis insidiæ: nam qui se vere discit aliena, numquam propriorum reatum merebitur veniam: unde sequitur, *Et non judicabimini:* sicut enim pius, & mitis reprimat peccatorum timorem; sic severus, & durus adjicit criminibus propriis. *Gregorius Nissenus.* (e) Non igitur cum acrimonia præcipiteis in servos sententiam, ne similia patiamini: vocat enim iudicium asperiores damnationem: unde sequitur: *Nolite condemnare, & non condemnabimini:* non enim iudicium cum venia prohibet. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Brevi autem sententia cuncta quæ de conversando cum inimicis mandaverat, comprehendendo concludit, dicens: *Dimitte, & dimitatur vobis; date, & dabitur vobis:* ubi dimittere nos injurias, & dare beneficia jubet, ut & nobis peccata dimittantur, & vita detur æterna. *Cyrillus.* (f) Quod autem ampliori manu recompensationem accipiemus à Deo, qui largissime donat diligentibus

(1) *Al.* ne cui. *Apud P. Nicolai* ne tui cum sis conficius. (2) *Al.* Sedat ergo hic pessimam passionem nostram conscientiarum contemptus principium, item principium. *Sic autem effert P. Nicolai.* Sedat ergo hic pessimam passionem nostrarum conscientiarum, vel mentium, quæ superbi contemptus principium est & origo. (3) *Al.* de Consensu Evang.

Ex edit. P. Nicol. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibid. (d) Ubi supra, ex epist. ejus ad demetrium. (e) In Cat. Græc. (f) Ibid. (g) In Cat. Græc. (h) Ibidem. (i) Iterum ibidem.

eum, ostendit subdicens: *Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & super effluentem dabant in sinum vestrum. Theophylactus.* Quasi dicat: Sicut si farinam sine paritate mensurare velles, conferres eam, coagitates, & superefflueres abunde; sic Dominus mensuram magnam, & supereffluentem dabit in sinum vestrum. *Augustinus* (3) de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 8.) Dicit autem, *Dabant*, quia per illorum merita quibus vel calicem aquæ frigide in nomine discipuli dederunt, mercedem cælestem recipere merebantur.

Sequitur: *Eadem quippe mensura qua mensueritis, remetietur vobis. Bassilius.* (g) Quæ enim mensura uniusquisque vestrum mensurat in bene operando, aut peccando, eadem vel præmia, vel pœnas feret. *Theophylactus.* Interrogavit autem fortassis aliquis subtilis: Si enim supereffluenter redditur, quo modo eadem est mensura? Ad quod dicimus, quod non dixit. Ita tanta mensura remetietur vobis, sed in eadem. Qui enim benefecit, bene fiet ei, quod est remetiri eadem mensura. Sed supereffluentem mensuram dicit, quia millies benefecit ei: sic & in iudicando: qui enim iudicat, & deinde iudicatur, accipit eandem mensuram; secundum vero quod ad plus dijudicabitur, quia sibi similem iudicavit, secundum hoc supereffluens est mensura. *Cyrillus.* (h) Hoc autem solvit Apostolus dicens: 2. Corinth. 9. „ Qui parce seminavit, (hoc est modice, & manu tenaci) parce & metet (hoc est non copiose) & qui seminavit in benedictionibus, in benedictionibus & metet, hoc est copiose. Si quis autem non habet, si non faciat, non delinquit: in eo enim quod habet acceptatur, non in eo quo caret.

(k) *Cyrillus* (i) Addidit Dominus prædictis parabolam valde necessariam; unde dicitur: *Dicebat autem illis & similitudinem.* Erant enim ejus discipuli futuri mundi doctores; unde dicebat eos scire viam conversationis honestæ, quasi illustratam mentem habentes divino fulgore, ne cæci cæcos ducerent; & ideo subdit: *Numquid potest cæcus cæcum ducere? Nonne ambobus in fossam cadunt? Et si contingat aliquos hoc attingere ut æqualem virtutem docentium virtuti possideant, sistant in mensura docentium, & illorum sequantur vestigia: unde sequitur: *Non est discipulus supra magistrum: perfectus**

autem

autem omnis erit, scilicet discipulus, sicut sicut magister eius: unde & Paulus dicit 1. Corinth. 4. „ Imitatores mei estote, sicut & ego, „ Christi. „ Christo ergo non iudicante, cur tu iudicas? Neque enim venit iudicare mundum, sed misereri. *Theophylactus.* Vel aliter. Si tu alium iudicas, & ipse in eisdem peccas, nonne assimilaris cæco cæcum ducenti: quomodo enim ille à te ducetur ad bonum, cum & tu pecces? *Non est enim discipulus supra magistrum.* Si igitur tu peccas, qui te magistrum, & ductorem putas, ubi erit qui à te disciplinatur, & ducitur? Perfectus enim erit discipulus; si sit sicut Magister ejus. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Vel sensus hujus sententiæ pendet ex superioribus, ubi danda elemosyna, & injuria dimittenda præcipitur. Si te, inquit, ira contra videndum, & contra petentem avaritia cæcaverit; numquid tu mente viciata vitium ejus curare poteris? Si etiam magister Christus, qui quasi Deus potuit tuas ulcisci injurias, maluit persecutores patiendo reddere mitiores, eandem necesse est quod discipuli, qui puri homines sunt, regulam perfectionis sequantur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 9.) Vel quod dicit. *Numquid potest cæcus cæcum ducere?* Ideo subjungit, ut non sperarent à levitis se accepturos mensuram illam de qua dixit, *Dabant in sinum vestrum*, quoniam decimas dabant eis quos cæcos dixit, quia Evangelium non tenebant; ut illam remunerationem per discipulos Domini potius plebs inciperet jam sperare; quos imitatores suos volens ostendere, addidit: *Non est discipulus supra magistrum.* *Theophylactus.* Inducit autem Dominus & aliam parabolam de eodem, subdicens: *Quid vides fstrucam?* id est modicum criminis, in oculo fratris tui; *trabem autem quæ in oculo tuo est, id est peccatum tuum maximum, non consideras?* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Hoc autem ad superiorem sensum recipit, ubi cæcum à cæco duci, id est peccantem à peccatore castigari, non posse præmonuit: unde dicitur: *Aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, sine ejicam fstrucam de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non videns?* *Cyrillus.* (a) Quasi dicat gravibus obnoxius est peccatis, quæ trabem vocat, qualiter damnat eum qui pauca, vel quandoque nil mali commisit? hoc enim fstruca significat. *Theophylactus.* Convenit autem hoc omnibus, & maxime doctoribus, qui subditorum

cum minima peccata puniant, propria impunita relinquunt. Propter hoc eos Dominus hypocritas vocat qui ex hoc aliorum peccata judicant ut justii videantur; unde sequitur: *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicies ut educas fstrucam de oculo fratris tui.* *Cyrillus.* (b) Videlicet teipsum primum mundum ostendas à magnis peccatis; consequenter consules proximo modica committenti. *Bassilius.* (c) Videtur enim revera cognitio sui ipsius gravissimum omnium: neque enim solus oculus exteriora videns super se visu non utitur, sed & ipse noster intellectus, cum alienum velociter conjeat peccatum, lentus est erga propriorum peccationem defectum.

(1) *Beda* (cap. 24. in Lucam super *Quid vides fstrucam?*) Contra hypocritam quæ cepit Dominus exequitur dicens: *Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum;* quasi dicat: Si veram, & non fictam vis habere justitiam, quæ verbis ostentat, etiam facto compensa: quia est se bonum fingat hypocrita, non est bonus qui facit opera mala; & si reprehendat infontem, non ideo malus est qui facit opera bona. *Titus.* Hoc autem audiens, non sumas inde tibi favorem inertie: naturaliter enim arbor movetur, tu vero libero arbitrio fungeris; & omnis arbor sterilis ad aliquid ordinata est, tu vero factus es ad opera virtutum. *Isidorus Abbas.* (d) Non ergo poenitentiam, sed perniciam mali excludit: cum enim mala sit, non potest fructus bonos producere, in virtutem vero conversa (1) fructificat. Quod autem est arboribus natura, hoc est nobis affectio. Est ergo arbor mala non potest fructum bonum producere; poterit tamen. *Chrysostomus* (hom. 43. in Matth.) Quamvis autem fructus causetur ex arbore, facit tamen notitiam arboris, eo quod arboris distinctio per fructum apparet: unde sequitur: *Unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur.* *Cyrillus.* (e) Sed & vita morum uniuscujusque erit significativa: neque enim extrinsecis ornamentis, & fictis humilitatibus, veræ felicitatis apprehenditur decor, sed & ex his quæ aliquis operatur: cujus rei exemplum ponens subdit: *Neque enim de spinis colligunt ficus.* *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam de arb. mala.) In spinis istius mundi ficus illa reperiri non potest (2) quæ quia secundis fructibus melior est, bene species ei resurrectionis aptatur: vel quia, ut legisti

(1) *Al.* fructificabit. (2) *Al.* quæ secundis fructibus melior est, bene spes ei, &c.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ibid. (b) Ubi supra. (c) Hom. 9. in Hexameron. (d) In Cat. Græc. Sive Pelusota Lib. 4. epist. 81. quam Nemesio Maftriano inscribit, præter illud quod ipse rursus Lib. 2. epist. 72. Strateio monacho scripta non dissimili sensu insinuat. (e) In Cat. Græc. PP.

gisti Cant. 2., Ficus dederunt grossos suos: quod immaturus, & caducus, & inutilis in synagoga fructus ante præcessit: vel quia immatura nostra vita est in corpore, matura in resurrectione: & ideo procul à nobis debemus facculares sollicitudines abdicare, quæ mordent animum, mentemque adurunt, ut maturos fructus culturæ diligenti possimus adipisci. Hoc ergo ad mundum, & resurrectionem; alterum ad animam, & corpus refertur; cum subditur: *Neque de rubo vindemiant uvam*; vel quia nemo peccatis fructum acquirat animæ suæ, quæ sicut uva, proxima terris corrumpitur, in superioribus maturatur; vel quia nemo potest damnationem carnis evadere, nisi quem Christus redemerit, qui sicut uva pependit in ligno. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Vel spinas, & rubum, sæculi curas, & punitiones puto esse vitiorum; ficus vero, & uvam dulcedinem novæ conversationis, & fervorem dilectionis. Non autem de spinis ficus, neque uva de rubo colligitur; quia mens adhuc veteris hominis consuetudine depressa (1) simulare potest, sed fructus novi hominis ferre non potest. Sed sciendum, quod sicut terax palmes sepi involutus recumbit, portansque fructum spina non suum usus servat humanis; sic dicta, vel acta malorum, si quando profunt bonis, non hoc ipsi faciunt mali, sed fit de illis Dei consilio. *Cyrillus* (a) Postquam autem ostendit quod operibus potest discerni homo bonus, & malus, sicut ex fructibus arbor, nunc idem ostendit per aliud signum, dicens: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro profert malum.* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Idem est thesaurus cordis, quod radix est arboris. Qui ergo in corde thesaurum patientiæ, perfectique habet amoris, optimos fructus effundens diligit inimicum, & cetera facit quæ supra edocuit; at qui thesaurum nequam coram servat, contraria facit. *Basiliius* (b) Verbi etiam conditio cor à quo processit manifestat, evidenter ostendens dispositionem præcordiorum nostrorum: unde sequitur: *Ex abundantia enim cordis eo loquitur.* *Chrysostomus* (hom. 43. in Matth.) Naturalis enim consequentia est ut cum intus abundet nequitia, effluant ortenus verba nequam; unde cum audiveris hominem inhonesta proferentem, non tantam in eo putes latere malitiam quanta verbis exprimitur; sed conjecta fontem rivo esse

(1) P. Nicolai legit simulare. (2) Al. Petra autem Christus, item Petra Christus. (3) Al. in profusio.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibid. (d) In eadem Cat. & in orat. contra Sabelli gregales. (e) Ubi supra. (f) In principio Proverbior. Tale aliquid etiam habet in Esaiæ 15, cap. vis. 4. sed minus plane.

uberiorem. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Per oris etiam locutionem Dominus universa quæ dicto, vel facto, vel cogitatu de corde profertur, insinuat: moris enim est Scripturam, verba pro rebus ponere.

(m) *Beda* (cap. 24.) Ne aliquis sibi frustra blandiretur ex eo quod dictum est: *Ex abundantia cordis os loquitur*; quasi verba solum, & non magis opera veri Christiani quaerantur: consequenter Dominus adjungit: *Quid autem vocatis me, Domine, Domine, & non facitis quæ dico?* quasi dicat: Quid folia rectæ confessionis vos germinare iactatis, qui nullos operis boni fructus ostenditis? *Cyrillus* (c) Convenit autem soli supremæ omnium naturæ, dominationis, & nomen, & res. *Athanasius* (d) Non est ergo hoc verbum hominis, sed Dei ostendit proprium ortum à Patre: Dominus enim est qui natus est à solo Domino. Non timeas autem dualitatem, non enim secundum naturam separantur. *Cyrillus* (e) Quæ autem sit utilitas in mandatorum observatio, quodve damnum accidere possit ex inobedientia, ostendit subdens: *Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similitudo sit. Similis est homini edificanti domum, qui sedit in altum, & posuit fundamentum supra petram.* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Petra (2) erat Christus, qui sedit in altum, qui præceptis humilitatis terrena omnia de cordibus fidelium eruit, ne propter commodum temporale serviant Deo. *Basiliius* (f) Ponere autem fundamentum supra petram, hoc est innotuit fidei Christi, ut immobilis perseveret in adversis, sive humanis, sive divinis accidant. *Beda* (ubi supra.) Vel fundamentum domus, ipsa est intentio bonæ conversationis, quod perfectus verbi auditor in adimplendis Christi sumitur mandatis inserit. *Ambrosius* (Lib. 5. in Luc. tit. de arb. mala.)

Vel omnium fundamentum docet esse virtutum, obedientiam cælestium præceptorum; per quam domus hæc nostra; non (3) profusivo voluptatum, non nequitie spiritualis incurtu, non imbre mundano, non hereticorum possit nebulosis disputationibus commoveri: unde sequitur: *Inundatione autem facta, illisum est stumen domus illi, & non potuit eam movere.* *Beda* (cap. 29. in Lucam.) Inundatio tribus modis fit: vel immundorum spirituum, vel improborum hominum, vel ipsa mentis, aut carnis inquietudine; & quantum propriis viribus homines fi-

dunt, inclinantur; quantum vero invictissimæ illi petre adherent; etiam labefactari nequeunt. *Chrysostomus* (hom. 25. in Matth.) Ostendit etiam nobis Dominus quod nullam parit fides utilitatem, si recta sit conversatio: unde sequitur: *Qui autem audit, & non facit, similis est homini edificanti domum suam supra terram sine fundamento.* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Domus diaboli mundus, qui in maligno positus est: quam super terram ædificat, quia obsequentes sibi de cælis ad terram detrahit, sine fundamento ædificat, quia omne peccatum fundamentum non habet, quia non ex propria natura subsistit: malum quippe sine substantia est, quod tamen, quodcumque sit, in boni natura (1) convalescit. Quia vero à fundo dicitur fundamentum, possumus etiam fundamentum profundo positum non inconvenienter accipere: sicut qui in puteo mergitur, putei fundo retinetur; sic anima corruens, quasi in quodam fundi loco consistit, si se in aliqua peccati mensura continet. Sed cum peccato in quod labitur non potest esse contenta, dum quotidie ad deteriora dejicitur, quasi in puteo in quem cecidit, fundum non invenit quo figuratur. Ingreunte autem qualibet tentatione, & vere mali, & fidei boni peiores fiunt, donec ad extremum perpetuum labantur in penam: unde sequitur: *In quam illisus est stivus, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.* Potest etiam per impetum fluminis, extremi iudicii discernim intelligi, quando utraque domo consummata, ibunt impii in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. *Cyrillus* (a) Vel super terram sine fun-

damento ædificat qui super arenam dubiciter, quæ secundum opinionem est; ponit fundamentum spiritualis fabricæ, quod pauca stilita tentationum dispirant. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 14.) Hanc autem sermonem Domini prolixum sic exorsus est Lucas, sicut & Matthæus: uterque enim dixit: *Beati pauperes*; deinde multa quæ sequuntur in utriusque narratione similia sunt; & ad extremum sermonis ipsa conclusio profus eadem reperitur, scilicet de homine qui ædificat supra petram, & super arenam. Posset ergo facillime credi eundem Lucas Domini interposuisse sermonem, aliquas tamen prætermisisse sententias, quas Matthæus posuit, item alias posuisse, quas Matthæus non dixit; nisi moveret quod Matthæus in monte dicit habitum sermonem à Domino sedente, Lucas autem in loco campestri à Domino stante. Non tamen istos duos sermones longa temporis distantia separari hinc probabiliter creditur, quod & ante, & postea quedam similia, vel eadem ambo narratum, Quamquam illud possit occurrere in aliqua (2) excellentiori parte montis primo cum solis dispulsis fuisse Dominum, quando ex eis illos duodecim elegit, deinde cum eis descendisse de monte, scilicet de ipsa montis celsitudine, in campestem locum, id est in aliquam æqualitatem, quæ in latere montis erat, & multas turbas capere poterat, atque ibi stesisse, donec ad eum turbæ congregarentur; ac postea cum sedisset, accessisse propinquos discipulos suos, atque illis, ceterisque turbis præsentibus unum habuisse sermonem.

(1) P. Nicolai legit coalescit. (2) Al. excellentiori.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc.

CAPUT VII.

(a) **C**UM autem impleset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum. Centurionis autem cuiusdam servus male habens, erat moriturus, qui illi erat pretiosus. Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum ut veniret, & salvaret servum ejus. At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum sollicite, dicentes ei: Quia dignus est ut hoc illi præstes, diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificavit nobis. Jesus autem ibat cum illis. Et cum jam non longe esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine noli vexari: non enim sum dignus ut sub tectum meum intres; propter quod & me ipsum non sum dignum arbitratus ut venirem ad te: sed dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus habens sub me milites; & dico huic, Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit; & servo meo, Fac hoc; & facit. Quo audito, Jesus miratus est; & conversus sequentibus se turbis dixit: Amen dico vobis, nec in Israël tantam fidem inveni. Et reversi qui missi fuerant, domum, invenerunt servum qui languerat sanum.